

ROMKINJE

Biografije starih Romkinja u Vojvodini

SVENKA SAVIĆ, MARIJA ALEKSANDROVIĆ,
STANKA DIMITROV i JELENA JOVANOVIĆ

Futura Publikacije, Novi Sad, 2000.

Ova monografija nastala je na projektu "Mlade Romkinje za starije Romkinje". Autori su psiholingvistkinja, dr Svenka Savić, redovna profesorka Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i grupa mladih Romkinja, koje su studentkinje dodiplomskih i postdiplomskih studija različitih fakulteta. Knjiga je nastala kao završni rad posle dvogodišnjeg školovanja na Ženskim studijama u Novom Sadu. To je, inače, bio nastavak rada koji je Fond za otvoreno društvo počeo da finansira u 1998. godini kao edukativni projekat uz primenu metoda mentorskog rada. Cilj ovog projekta bio je da se mlade Romkinje, studentkinje, više upute u svoje studije, da ovladaju elementima izgradnje civilizovanog društva kod nas, kao i da primene stečena znanja u svojoj zajednici, u praktičnim aktivnostima.

Istraživanje, po karakteru akciono, obavljano je na terenu individualno, a po potrebi i grupno, zato što su studentkinje iz različitih delova zemlje. Mentorski rad podrazumeva da osoba koja više zna postepeno uvodi u znanje one koji o tome manje znaju, ali tako da studentkinje same otkrivaju rešenja za svoje potrebe, uz asistenciju one druge osobe koja ima ulogu lidera. Mentor postepeno uvodi studentkinju u situaciju kada on još uvek mora da vrši metakognitivne funkcije umesto ove druge osobe, i to sve do onog momenta kada druga osoba počne sama da obavlja te funkcije. Polazi se od potreba studentkinje i ide ka njenom postepenom osamostaljivanju u daljem radu, što znači da se edukativni projekat zasniva na Vigotskovoju hipotezi o zoni narednog razvoja i korišćenju metakognitivnih funkcija.

Uglavnom, rad se odvijao tako što je svaka studentkinja načinila svoj plan koji je bio deo zajedničkog cilja. Planovi saradnica bili su sledeći: Marija je htela da upiše redovne studije na grupi Srpska književnost i jezik na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i da studije završi, Jelena je htela da upiše i završi Višu

poslovnu školu, Stanka je bila već upisana na Medicinski fakultet i htela da ga uspešno završi, Refika je završila uspešno Filozofski fakultet u Nišu, Odsek za srpski jezik i književnost i htela da se upiše na postdiplomske studije na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, Usnija je već bila upisana na Učiteljski fakultet u Somboru i sticala znanje o različitim organizacionim oblicima u nevladinom sektoru. Istovremeno Marija i Jelena upisale su Ženske studije, kojim rukovodi Svenka Savić, gde su dobile znanje o otvorenim pitanjima života žene uopšte u našem društvu, naročito Romkinja i žena iz drugih manjinskih grupa u Vojvodini.

Kao finalni produkt mentorske nastave, Jelena, Marija i Stanka su formirale nevladinu omladinsku organizaciju "Mladi istraživači Romi" sa sedištem u Staroj Pazovi. Formiranjem udruženja "Mladi istraživači Romi" završena je prva faza obrazovnog programa i otpočelo je njihovo pripremanje za primenu tehnika i metoda istraživačkog rada.

Marija, Jelena i Stanka preuzele su, sa manjim modifikacijama, biografski metod iz Međunarodnog projekta kojim rukovodi Pavla Fridlova u Pragu. On podrazumeva nekoliko faza u radu: odabiranje starije osobe za razgovor, zatim snimanje svega što žena želi da kaže o svom životu od rođenja do starosti na magnetofonsku traku (minimum jednu i to u trajanju od 90 minuta).

Pitanja su uglavnom vezana za životni ciklus: detinjstvo, školovanje, udaja, porodica, materinstvo, posao, njeno razmišljanje o životu, veri, običajima, tradiciji, hobijima i drugim pitanjima koja su delovi svakodnevnice. Takođe, pitanja su se odnosila i na elemente političkog uređenja, npr. porođajno odsustvo, penzija i drugo, jer se pomoću ovih podataka može ispitati i doba socijalizma, koji je na ovim prostorima i na prostorima Istočne i Južne Evrope vladao u vreme ovog ispitivanja.

Pod terminom "starije Romkinje" označene su Romkinje iznad 55 godina starosti zato što je to uzrast kada u bivšoj socijalističkoj Jugoslaviji žene po zakonu odlaze u penziju. Istraživačice su pri tome imale na umu da se dugovečnost Romkinja razlikuje od dugovečnosti dobrostojećih žena u drugim društvenim grupama i narodima, što je važan metodološki podatak i za buduće istraživače u oblasti socijalne psihologije, sociologije i antropologije. Uzorak od 20 Romkinja iz različitih mesta prilično je reprezentativan za geografsko područje u kome one žive i iz kojeg potiču (Vojvodina).

U knjizi je prikazano 20 životnih priča prikupljenih snimanjem razgovora na magnetofonske trake. Od 17 priča, koje su pričane na srpskom jeziku, četiri su prevedene na engleski jezik, dok su tri pričane na romskom jeziku. Priče su podeljene u tri kategorije, prema starosti ispitanica: sedam najstarijih (rođene između 1920-30), devet nešto mlađih (rođene između 1930-40) i tri najmlađe (rođene između 1940-1950).

Snimani audio materijal sa trake transkribovan je u pisani tekst prema određenim pravilima. Direktni govor je donekle grafički uprošćen kako bi se dobio utisak ličnog pripovedanja.

Za svaku ispitanicu, sem trake, postoje još tri dokumentaciona teksta: sažetak priče, protokol o vođenju intervjua i njena biografija sa najvažnijim podacima.

Istraživanje je pokazalo da su u životima žena tri prelomna perioda: RATOVI (Drugi svetski rat i ovi u poslednjoj deceniji XX veka na ovim prostorima), VERIDBA ili UDAJA i STAROST.

Zajedničke osobine u različitim pričama ovih žena, koje ruše mnoge predrasude većinskog društva prema Romkinjama, su:

1. Detinjstvo – uglavnom im je proteklo u brigama, ali su se i igrale i to sve do šeste godine kada počinju da idu sa majkama u nadnicu ili da čuvaju mladu decu u porodici. Igračaka nisu imale, pravile su lutke od šapurike. Ako nisu rasle na ciganskom sokaku, družile su se sa devojčicama drugih nacionalnosti i naučile su jezik sredine (Srpski, Mađarski, Slovački) ali im to niko iz većinskog naroda ne priznaje kao prednost, nego smatra podrazumevanim znanjem u višejezičkom okruženju. Takođe, kazne i batine koje su deo njihovog detinjstva, nisu ništa posebno za romsku decu, nego Romi o tome otvorenije govore nego deca iz većinskog društva.

2. Školovanje – jedna od glavnih predrasuda našeg većinskog stanovništva je da Romi ne žele da idu u školu i da im ona "ne ide" kao pesma, igra itd. Većina starijih Romkinja nepismena je, dok su mlađe (rođene nakon Drugog svetskog rata) morale da idu u školu jer je bila obavezna, tako da imaju bar nekoliko razreda. Svima je žao što nisu završile neku školu jer misle da bi im život bio bolji. Sve su imale daleko teže životne uslove nego druga deca, koje nisu mogle same da prevaziđu, i nisu imale podršku roditelja i sredine da se obrazuju. Zato svoju decu daju u školu. Kao razloge navode da su morale da rade na njivi, da su bile bolesne, da nije bilo škole u selu, da se smatralo da će ih muškarci više napadati nego devojke iz drugih grupa dok budu išle u školu itd. Većina ih je samouka.

3. Udaja – poštuje se odluka roditelja, koji odabiraju muža i ugovaraju svadbu ili veridbu po određenoj ceni, za koju tek kasnije doznaju, kada su već u braku. Ceni se nevinost, tj. nedirnuta seksualnost, pa roditelji strogo čuvaju devojku za udaju i ne puštaju je da se druži sa sumnjivim drugaricama.

Ulazak u brak obavlja se na uzrastima od 12. do 22. godine. Brak se ne sklapa pred matičarem, tako da Romkinje nakon rastave ostaju samohrane, jer se oko imovinskih prava u braku ne mogu dogovoriti. Vrlo retko se brak sklapa u crkvi. Kod Roma je važno da se mladenci vole. Ako je mlada svojehlava, ona može da "odbegne", ali se onda ne pravi svadba, a svadba je "san" svih Romkinja. Brak se završava tako što žena uzme svoje dete i vraća se roditeljima.

4. Porodaj – većina se porodila kod svoje kuće u prisustvu komšinice ili neke druge ženske osobe, ili muža. Većina ima dvoje dece i više.

Većina je imala nelegalne abortuse koje vrše neprofesionalne osobe.

5. Zaposlenje – Romkinje počinju rano da rade sa svojim majkama zbog egzistencije i znaju mnogo poslova. Predrasuda većinskog stanovništva je da Romkinje ne vole da rade i da su zato nezaposlene. One ne idu u školu i zbog toga počinju još kao deca da rade uslužne poslove. Kada porastu rade u poljima za nadnicu, spremaju kuće, kreče ili čiste itd. a to su poslovi van sistema institucija, znači, izvan svake društvene moći. Većina Romkinja žali za Titom i samo ponešto zna o znamenjima socijalističkog sistema (Osmi mart, Dan Republike, Nova godina). Samo iz priča dveju uspešnih Romkinja saznajemo kako su se spretno snašle, zaradile i obogatile u svetu biznisa.

6. Starost – je usamljenička, siromašna, bolesnička, tužna i bolna. Većina starih Romkinja žive same. Samo je mali broj kod dece ili unuka.

Ova monografija daje sliku romskih običaja i stila života u Vojvodini u doba socijalizma. Ona može poslužiti za analizu romskih običaja i njihovog uticaja na savremenu romsku porodicu, kao i za uporednu analizu sa neromskim porodicama, kao i romskim porodicama i životom Romkinja u drugim delovima bivše Jugoslavije, Balkana i Evrope.

Na kraju monografije date su i biografije autorki ove monografije i njihove mentorke. To su mlade Romkinje i njihova mentorka uradile za stare Romkinje.

Ovakav način korišćenja biografskog metoda u svrhu socijalno-psihološkog rada na razbijanju predrasuda koje većinski narod ima prema Romima svakako je vredan stručne i naučne pažnje psihologa. Metoda "životne priče" ili "životne istorije" ili "istorije slučaja" ovde je zaista dala dragocene i zanimljive podatke o autentičnim i jedinstvenim događajima koji mogu biti cilj prave nauke.

Ove životne priče izvori su znanja, ne samo o bakama i majkama, nego i o životnim uslovima romske dece, koju defektolozi i psiholozi u svojim stručno-naučnim radovima označavaju kao lako mentalno zaostalu, pseudozaostalu, edukativno ili funkcionalno zaostalu, decu invalidnog izgleda i kriminalnog ponašanja itd. Dokle?

Dr Marina Arsenović-Pavlović